

JISMONIY SHAXSLAR TOMONIDAN SOLIQNI HISOBLAB CHIQRISH VA TO'LASHNING O'ZIGA XOS TOMONLARI.

Durdiyeva Matluba Durdiboyevna
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tinglovchisi
tel: 90 737-98-17;
e-mail: Matluba1@gmail.com

Ushbu tezisdagi soliq tizimi iqtisodiyotning asosi bo'lib, davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Soliqni to'lash — har bir fuqaroning ijtimoiy majburiyati bo'lib, bu jarayon nafaqat davlat byudjetiga mablag'larni kiritishga, balki mamlakatda iqtisodiy tartibni va adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Biroq, soliqni hisoblash va to'lash jarayoni jismoniy shaxslar uchun o'ziga xos qiyinchiliklar va muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Har bir fuqaroning o'z daromadlari va faoliyatiga qarab soliq to'lash majburiyatlari mavjud bo'lib, bu jarayon davlat tomonidan belgilangan soliq qonunchiligi va me'yorlari asosida amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblab chiqish va to'lashning o'ziga xos tomonlari, soliq tizimining murakkabligi, soliq stavkalarining turlicha bo'lishi va soliqni hisoblashda yuzaga keladigan turli xil omillar, soliq ma'muriyatining shaffofligi kabi jihatlar ularning soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishi uchun katta ahamiyatga ega. Shuningdek, soliq to'lovchilar uchun jarayonning murakkabligi, soliq hujjatlarini to'ldirishdagi xatoliklar va soliq to'lovining kechikishi kabi masalalar jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini bajarayotganda muhim muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu tezisdagi jismoniy shaxslarning soliqni hisoblash va to'lash jarayonining o'ziga xos tomonlari, soliq tizimining amaldagi qonunchilikka muvofiqligi va to'lovchilarning o'z huquq va majburiyatlarini bajarishda duch keladigan

qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Shuningdek, soliq to'lovchilari uchun jarayonni soddalashtirish, soliq ma'muriyatining samaradorligini oshirish va soliq tizimini adolatli va shaffof qilishga qaratilgan takliflar ishlab chiqiladi. Tezida, jismoniy shaxslar tomonidan soliq to'lashning ahamiyati, soliq to'lovchilarning roli va soliq siyosatining samarali amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan yondashuvlar muhokama qilinadi.

Soliq to'lash jismoniy shaxslarning ijtimoiy majburiyatlaridan biri bo'lib, davlat tomonidan taqdim etilayotgan xizmatlardan foydalangan holda iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishni davom ettirish imkonini beradi. Soliqni hisoblash va to'lash jarayoni ko'plab mamlakatlarda o'ziga xos tartibda amalga oshiriladi, bu jarayonning asosiy maqsadi davlat byudjetining to'liq va o'z vaqtida to'liq shakllanishini ta'minlashdir.

Jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlar davlat byudjetining asosiy manbalaridan biridir. Ular, asosan, daromad soliqlari, ijtimoiy sug'urta, yer va mulk solig'i kabi turli xil soliqlarga bo'linadi. Jismoniy shaxslar soliqlari davlatning ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishga, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma, xavfsizlik va boshqa zarur xizmatlarni ko'rsatishga imkon yaratadi. Shuningdek, soliq to'lash iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, bozorning barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Soliqni to'lash jismoniy shaxslarning qonuniy majburiyati bo'lsa-da, ularni samarali va adolatli tizim orqali bajarish davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni kuchaytiradi. Bu esa iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va umumiy farovonlikni oshirishga xizmat qiladi. Jismoniy shaxslar uchun soliqni hisoblash, asosan, o'z daromadlari, turli xil chegirmalar va imtiyozlar, soliq stavkalarining murakkabligi va boshqa omillarga bog'liq. O'z daromadlarini to'g'ri hisoblash uchun soliqqa tortiladigan moddiy va moliyaviy resurslar, shuningdek, turli xil soliq qonunchiligi, soliq stavkalari va soliqqa oid me'yorlarga to'g'ri rioya qilish talab etiladi.

Bundan tashqari, soliqlarni hisoblashda jismoniy shaxslar uchun ko'plab soliq imtiyozlari va chegirmalar mavjud. Misol uchun, o'z faoliyatini olib borayotgan shaxslar uchun o'z bizneslari bilan bog'liq xarajatlarni chegirishi mumkin. Biroq, bu

imtiyozlar va chegirmalarni to'g'ri aniqlash va ulardan foydalangan holda soliqni aniq hisoblash uchun soliq qonunchiligini chuqur tushunish zarur[1].

Soliqni hisoblash va to'lash jarayoni ko'plab jismoniy shaxslar uchun murakkab va ko'plab qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Bu qiyinchiliklarning asosiy sabablari soliq tizimining murakkabligi, soliq ma'muriyatining samarali ishlamasligi, hamda soliq to'lovchilarining soliq qonunchiligiga to'liq rioya qilmasliklaridir.

Soliq tizimi va qonunchiligi, ayniqsa kichik va o'rta biznes vakillari uchun juda murakkab bo'lishi mumkin. Jismoniy shaxslar soliq to'lashda soliq stavkalarini, soliqqa tortishning usullarini va soliqni hisoblashda qo'llaniladigan normativ hujjatlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Ayniqsa, turli daromad manbalariga ega bo'lgan shaxslar, masalan, ish haqi, yuridik shaxslar bilan o'zaro aloqalar, ijaraga berilgan mulkdan olingan daromadlar va boshqalar uchun soliq to'lashda murakkabliklar yuzaga keladi[2].

1 jadval

Jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblash va to'lashning o'ziga xos tomonlari

Soliqni Hisoblash va To'lashning Asosiy Omillari	Muammolar	Chora-tadbirlar
Soliq to'lovchilar uchun soliqni hisoblashning murakkabligi	- Soliq tizimining murakkabligi, stavkalar va chegirmalar bo'yicha tushunmovchiliklar	- Soliqni avtomatlashtirish, raqamli platformalar yaratish
Soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlarini bilmasligi	- Soliq qonunlari va normativlar haqida ma'lumotning yetishmasligi	- Soliq ta'limi va maslahat xizmatlarini rivojlantirish

Soliqni Hisoblash va To'lashning Asosiy Omillari	Muammolar	Chora-tadbirlar
Soliq stavkalarining murakkabligi	- O'zgaruvchan stavkalar va turli xil daromad manbalariga nisbatan soliqning murakkabligi	- Soliq tizimining soddalashtirilishi, aniq ma'lumotlarni taqdim etish
Soliq to'lovchilarining soliqni to'lashda kechikishi	- Jarimalar va foizlarning qo'llanilishi	- Kechikishlarni kamaytirish uchun onlayn to'lov tizimlarini joriy etish
Soliqni noto'g'ri hisoblash va soliq xatoliklari	- Yangi soliq qonunlari, chegirmalar va stavkalarni bilmaslik	- Soliq to'lovchilarni doimiy ravishda soliq qonunlari bo'yicha xabardor qilish
Davlat ma'muriyatining samaradorligi	- Soliq ma'muriyatining ishlashdagi sustlik	- Soliq ma'muriyatini raqamlashtirish, tezkor va shaffof xizmatlar taqdim etish

Ko'pincha jismoniy shaxslar soliqni to'lashda o'z huquq va majburiyatlarini to'liq tushunmasligi mumkin. Bu, ayniqsa, yangi soliq qonunlari va normativlari joriy etilgan

paytda yuzaga keladi. Soliq to'lovchilari ko'pincha soliqqa tortish usullari, chegirmalar, soliqqa oid imtiyozlar haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lmasliklari sababli o'z soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarolmaydi. Natijada, soliqni kechiktirish, noto'g'ri hisoblash yoki soliq to'lovlarining kamayishiga olib keladi.

Soliq to'lovchilarining o'z vaqtida soliq to'lamasligi yoki noto'g'ri hisoblashlari davlat tomonidan jazolanishi mumkin. Kechikkan to'lovlar, jarimalar va foizlar shaklida soliq to'lovchilariga qo'shimcha moliyaviy majburiyatlar yuklanadi. Bunday holatlar ko'pincha soliq to'lovchilarining soliq tizimining murakkabligiga, o'z majburiyatlarini tushunmasligiga yoki moliyaviy muammolariga bog'liq[3].

Jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblash va to'lash jarayonini soddalashtirish uchun bir qancha chora-tadbirlar mavjud. Ushbu chora-tadbirlar soliq to'lovchilarining o'z soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishlariga yordam beradi va soliq tizimining samaradorligini oshiradi. Soliq ma'muriyatining soddalashtirilishi, soliq to'lovchilarining o'z soliq majburiyatlarini osonroq va aniq bajarishlariga yordam beradi. Soliq hisob-kitoblarini avtomatlashtirish, raqamli platformalar va soliq to'lovchilar uchun qulay xizmatlar ko'rsatish bu jarayonni ancha osonlashtirishi mumkin. Misol uchun, onlayn soliq tizimlari, soliqqa oid hisobotlarni avtomatik ravishda to'ldirish, soliq to'lovchilariga soliq stavkalari, chegirmalar va imtiyozlar haqida oson va aniq ma'lumotlar taqdim etishi mumkin.

Soliq tizimining shaffofligi va ma'muriyatining samaradorligi soliq to'lovchilari va davlat o'rtasidagi ishonchni kuchaytiradi. Soliq to'lovchilarining huquqlari va majburiyatlari aniq belgilangan, soliq qonunlari va normativlari ochiq-oydin tushuntirilgan bo'lishi kerak. Bu, ayniqsa, soliq to'lovchilarining noxush holatlarga duch kelmasligi uchun muhimdir. Soliq tizimining shaffofligi, shuningdek, soliq to'lovchilari va davlatning o'zaro ishonchiga asoslanadi.

Soliq to'lovchilarining soliq tizimi va uning afzalliklari haqida ma'lumot olishlarini ta'minlash uchun ta'lim va ma'rifat tizimini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Soliq ta'limi orqali jismoniy shaxslar o'z soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishni o'rganadilar.

Shu bilan birga, soliq to'lovchilari soliq imtiyozlaridan to'g'ri foydalanishlari va soliqni aniqlik bilan hisoblashlari uchun maxsus maslahatlar va kurslar tashkil etilishi mumkin. Jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblash va to'lash jarayoni davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy tizimni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, soliq tizimi va uning murakkabligi ko'plab qiyinchiliklarga olib keladi, bu esa soliqqa tortishning noaniqligi va soliq to'lovchilarining xatoliklariga sabab bo'lishi mumkin. Soliqni hisoblash va to'lash jarayonini soddalashtirish, soliq tizimini shaffof qilish va soliq ta'limini rivojlantirish orqali bu muammolarni bartaraf etish mumkin. Soliq tizimining samarali ishlashi va jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishlari iqtisodiyotning o'sishi va davlat byudjetining barqarorligini ta'minlashda muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Begamovich, K. I. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH. *NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI*, 1(5), 39-42.
2. Maxamadustovich, M. J. (2023, August). MAMLAKATIMIZDA SOLIQ TIZIMIDA JISMONIY SHAXSLARDAN SOLIQLARNI UNDIRISH MEXANIZMINI AMALDAGI HOLATI. In *Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (Vol. 2, No. 8, pp. 52-56).
3. Ziyadullayevich, X. S. (2024). TO 'LOV MANBAIDA SOLIQ USHLASH TIZIMINING O 'RNI VA AHAMIYATI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 18(5), 41-51.
4. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi O'RQ-599 son qonuni.